

Становище

за дисертация на тема

Сепарация-индивидуация и взаимоотношения в юношеска възраст
представена за защита и получаване на образователна и научна степен ДОКТОР

Професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Психология на развитието в детска и юношеска възраст“

Докторант: Цветелина Макавеева

Научен ръководител: проф. д. пс. н. Пламен Калчев

Този дисертационен труд има за цел да допринесе за разбиране на психичното и социалното функциониране на човека в един от най-критичните периоди от живота – юношеството. Структурата на работата следва формалните критерии за подобни разработки – теоретична част, която очертава рамката на собствените изследователски търсения, а резултатите и анализът им са представени в емпиричната част.

Теоретичната част представлява едно стройно изложение на проблематиката за развитието на идентичността, за процеса на сепарация-индивидуация през юношеството. Последователно се представят разбиранията за механизмите на формиране на идентичността в 3-те основни теоретични парадигми - Психодинамичните теории, Психосоциалната теория и Теориите за привързаността. Предпоставките за придобиване на чувство за собствената идентичност и отделянето от значимите други се обсъждат в цялата мрежа от взаимодействия през юношеството – взаимодействия с родителите, с връстниците и в училищна среда.

Целта на тази разработка е двупосочна: 1. Адаптация за български условия на един от широко използваните инструменти за изследване на проявленията на процеса сепарация-индивидуация в юношеска възраст. 2. Откриване на ефектите на процеса сепарация-индивидуация върху няколко аспекти от психосоциалното функциониране – чувството за субективно благополучие, за привързаност, нарцисизъм, преживяването на социална тревожност, възприемането на училището. В тази връзка са формулирани няколко хипотези, които се проверяват в богато от методологична гледна точка изследване.

Методологията на емпиричното изследване е внимателно разработена като се включват утвърдени в изследователската практика методи, но независимо от това

надеждността им в собственото изследване е отново проверена. Изследвана е достатъчно голяма хетерогенна извадка – над 800 лица, което позволява да се направят необходимите за проверката на хипотезите количествени анализи.

По отношение на целта – адаптация на въпросник – данните първо са подложени на експлораторен факторен анализ и като концептуално най-значимо се приема 9-факторното решение. Тъй като обаче при него част от скалите са ревизирани (чрез преразпределение на айтемите в тях), анализът продължава със серия от конфирматорни факторни анализи, които последователно тестват няколко модела. Резултатите от експлораторния и конфирматорния факторен анализ като цяло свидетелстват за възпроизвеждане на описаните от авторите на въпросника конструкти и в българска извадка. Тази част от дисертацията определено свидетелства за методологичната подготвеност и скрупулъзност в работата на дисертантката. Именно по отношение на методологията на изследване е и един от приносите на дисертационния труд - предлага се български вариант на *Въпросника за сепарация-индивидуация в юношеска възраст* (SITA, Levine & Saintonge, 1993) като един надежден и валиден метод.

Богатството от получените емпирични данни за проверка на хипотезите издигнати при втората цел на изследването е анализирано много внимателно като се използват адекватни за това статистически методи. В изследването са използвани 5 инструмента, всеки от които с по няколко субскали и за всеки от конструктите, заложи в тях, се издигат теоретично обосновани хипотези. Тези анализи вървят в две посоки: От една страна те са насочени към установяване на валидността на *Въпросника за сепарация-индивидуация в юношеска възраст* чрез множество корелационни анализи целящи установяването на взаимовръзките между големия брой субскали. Напълно основателно авторката заключава, че този инструмент има добра валидност.

Вторият план на анализи цели проверка на хипотезите за предиктивната стойност на параметрите на процеса сепарация-индивидуация относно няколко аспекта от психосоциалното функциониране в периода на юношеството. За целта са проведени съответните регресионни анализи и те дават основание да се очертаят ред причинно-следствени връзки, голямата част от които потвърждават предишни данни и се вписват в тях обогатявайки ги. Потвърждават се добрите прогностични възможности на *Въпросника за сепарация-индивидуация в юношеска възраст* по отношение на компонентите на субективното благополучие; установява се, че някои от скалите му са

надежден предиктор на чувството за привързаност към родителите (Между другото тук успешно е свършена и допълнителна чисто методологична работа – апробиран е *Въпросник за юношеска привързаност*). Социалната фобия, нарцисизмът и възприемането на училището също се обясняват добре от дименсиите на процеса сепарация-индивидуация.

В тази част от работата отделен и много интересен е анализът на ролята на родителските стилове на възпитание (взискателност и отзивчивост) за протичането на процеса сепарация-индивидуация. Находката, че родителският стил на майката има по-голяма обяснителна сила за проявленията на процеса сепарация-индивидуация, отколкото този на бащата дава възможност за обяснение в различни теоретични парадигми – интересно би било да се разбере коя от тях е предпочитана от авторката.

В заключение смятам, че дисертацията представлява едно успешно задълбочено теоретично и богато емпирично изследване на комплекс от взаимосвързани явления. – Тя показва отличната цялостната подготовка на докторантката – както теоретична така и методологична - и свидетелства за нейната нагласа към прецизност в изследователските търсения и интерпретации.

Съдържанието на дисертационния труд е адекватно представено в автореферата, а посочените приноси действително отразяват получените резултати.

На базата на тези оценки за представената дисертация както и на конкретните постижения от изследователската работа, изложени в нея, предлагам на Цветелина Макавеева да се даде образователната и научна степен ДОКТОР. Приканвам и членовете на научното жури да гласуват в тази посока.

София, 09 май 2021 г.

доц. д-р Елена Паспаланова